בדברי התנאים החולקים תמצא:

לדברי רבי מאיר, אין אדם טועה ולא כלום.

לדברי רבי יהודה, אדם טועה בחצי שעה.

ומפרש אביי: **לדברי רבי מאיר, אין אדם טועה ולא כלום,**(317) ומי שאינו אומר את השעה המדוייקת, הרי הוא שקרן. אלא שלכן מקיים רבי מאיר את העדות כשזה אומר שתי שעות וזה שלש שעות, משום שאנו תולין ששניהם מעידים על אותו רגע. כי **המעשה כי הוה**, הוא אירע **במיפק תרתי ומעייל תלת**, כשהשעה השניה יוצאת ונכנסת השעה השלישית.

והאי עד **דקאמר** שהמעשה היה **בשתים**, כונתו — **בסוף שתים**. **והאי** עד **דקאמר שלש**, כונתו — **בתחילת שלש**. נמצא ששניהם דייקו בעדותם.

ולדברי רבי יהודה אדם טועה בחצי שעה, ולכן אף כשזה אומר שלש וזה חמש, עדותן קיימת. כי אנו תולין שה**מעשה כי הוה**, **בפלגא דארבע** בשלש שעות ומחצה **הוה**.

והאי עד **דקאמר** "**שלש**", כוונתו — **בסוף שלש**. ונמצא שהוא **קטעי** רק **בפלגא דשעתא לקמיה** שהקדים בחצי שעה מהזמן האמיתי. **והאי** עד **דקאמר חמש**, כונתו — **בתחילת חמש**. ואף הוא **קטעי בפלגא דשעתא לאחוריה** שהוא איחר את הזמן בחצי שעה.

ולקמן תשאל הגמרא, מדוע נתלה שהם מתכונים, זה לסוף השעה וזה לתחילת השעה, אדרבה, מספק היה לנו לומר להיפוך, כדי שההבדל ביניהם יהיה יותר גדול מכפי שהם עלולים לטעות, ובכך תיבטל העדות וינצל הלה ממיתת בית דין?

איכא דאמרי: אמר אביי: כשתמצא לומר, לדברי רבי מאיר, אדם טועה במשהו. ולדברי רבי יהודה, אדם טועה בשעה ומשהו!

לדברי רבי מאיר, אדם טועה במשהו, וכשאחד אומר שתים ואחד אומר שלש, אנו אומרים שזה נתכוין לסוף שתים, וזה לתחילת שלש. **ומעשה כי הוה, או בסוף שתים הוה, או בתחילת שלש, וחד מינייהו טועה במשהו**, אם בסוף שתים היה המעשה, טועה זה שאמר שלש, במשהו. ואם בתחילת שלש היה המעשה, טועה זה שאמר שתים, במשהו.

ולדברי רבי יהודה, אדם טועה בשעה ומשהו. וכשאחד אומר שלש והשני אומר חמש, אנו תולין שכונתו של זה לסוף שלש, ושל זה לתחילת חמש. **ומעשה כי הוה, או בסוף שלש, או בתחילת חמש.**

ונמצא, שחד מינייהו קטעי בשעה ומשהו, יב-א
שאם המעשה היה בסוף שלש, טועה זה

"שעות" אנו תולין שאין אנשים בקיאים אימתי הוא הנץ החמה, וזה שאמר בתחילת שתים אף הוא נתכוין לאחר הנץ, אלא שהוא סבור שהנץ הוא קודם השעה השניה. **תוס'** ד"ה אחד.

317. כתב **הפני יהושע**: לכאורה יש לתמוה, איך אפשר לומר כן, וכי כולם כאברהם אבינו שאיצטגנינות גדולה היתה בלבו לכוין השעה [בבא בתרא טז ב], הרי אפילו משה ודוד לא ידעו לכוין השעה כמבואר בברכות [ג ב]?

שאמר חמש, בשעה ומשהו. ואם היה המעשה בתחילת חמש, הרי זה שאמר שלש, טעה בשעה ומשהו.(318)

אזל רב הונא בריה דרב יהודה, אמרה לשמעתתא דאביי **קמיה דרבא.**

אמר על כך רבא: כיצד יתכן לומר שלדברי רבי מאיר, אדם טועה רק במשהו, ולדברי רבי יהודה הוא טועה רק בשעה ומשהו [לפי האיכא דאמרי]? שאם כן, לא היינו צריכים לקיים את עדותן, כי מנין לנו שהמקדים נתכוין לסוף השעה, והמאחר לתחילת השעה, כך שאין ביניהם אלא שיעור טעות האדם בלבד.

והרי מה היה **אילו** הוה **דייקינן דהני סהדי** שאחד מהם אמר שלש, והשני חמש, ואמרינן **דהאי דקאמר "שלש"**, כונתו **בתחילת שלש, והאי דקאמר "חמש"**, כונתו **בסוף חמש**, שנמצא שההבדל ביניהם הוא כמעט שלש שעות, שהוא יותר מהשיעור שאדם רגיל לטעות לכל הדיעות. **ואז** ודאי **הויא עדות מוכחשת, ולא קטלינן** האדם שהעידו עליו.(319) **ואנן ניקום** ונקרב את עדותן **ונקטול** גברא **מספיקא** [לפי רבי יהודה]? **והלא רחמנא אמר** בפרשת רוצח [במדבר לה כד] **"ושפטו העדה", "והצילו העדה"**, שמחפשין כל זכות לנידון כדי להצילו ממיתת בית דין!(320)

אלא ודאי, לכן אנו מקיימים את העדות, משום שגם אם נרחיק את עדותן זה מזה ככל האפשר, ונאמר שהמקדים נתכוין לתחילת השעה, והמאחר לסופה, עדיין הוא בשיעור שאדם עלול לטעות, ואין זו עדות מוכחשת.

אלא אמר רבא: לדברי רבי מאיר אכן **אדם טועה בשתי שעות חסר משהו. ולדברי רבי יהודה, אדם טועה בשלש שעות חסר משהו.**

ומפרש רבא:

לדברי רבי מאיר, אדם טועה בשתי שעות חסר משהו. וכשאחד אומר שתים, והשני שלש, אפילו אם נאמר שזה שאמר שתים התכוין לתחילת שתים, וזה שאמר שלש התכוין לסוף שלש, הרי לא מיבעיא אם המעשה היה בסוף שתים או בתחילת שלש,

---

ותירץ, שדוקא כאן שאם אחד מהעדים לא היה יודע לכוין השעה, היה לו לומר איני יודע, אלא ודאי שהוא יודע לכוין שהיה קרוב לסוף השעה השניה וקרוב לתחילת השעה השלישית.

318. לאיכא דאמרי היה קשה לומר כהלישנא קמא שהמעשה היה בדיוק בין שעה לשעה [לרבי מאיר]. וגם שתולין את הטעות בשני העדים ששניהם טעו [לרבי יהודה]. **תוס' הרא"ש.**

319. מרש"י משמע שאין שאלת הגמרא שיהא חובה על הבית דין לחוקרם שמא התכונו זה לתחילת השעה וזה לסופה, אלא שאנו מעצמנו צריכים לומר שכך כוונתם, ונמצאו מכחישים זה את זה.

אך **מהתוס'** לעיל [יא ב] ד"ה זה משמע שהקושיא היא שראוי לבית דין לחקור ולשאול את העדים ולעמוד על כונתם בבירור אם התכונו לתחילת השעה או לסופה. תומים [ל י].

320. כתב **רבינו דוד**: ודאי שאביי אינו חולק על זה, אלא שהוא סובר שאין להחזיק את העדים לשקרנים כל עוד שאפשר לכוין את

שנמצא שכל אחד טעה רק בשעה. אלא אפילו אם **המעשה כי הוה, או בתחילת שתים או בסוף שלש**, ונמצא שחד **מינייהו קטעי בשתי שעות חסר משהו**, אפילו הכי אין בנו כח לבטל את העדות, כי אדם רגיל לטעות בשיעור זמן כזה.(321)

ולדברי רבי יהודה, אדם טועה בשלש שעות חסר משהו. ואם אחד אמר שלש והשני חמש, אפילו אם נרחיקם זה מזה, ונאמר שזה התכוין לתחילת שלש וזה לסוף חמש, וגם נאמר שה**מעשה כי הוה, או בתחילת שלש או בסוף חמש**, ונמצא שחד **מינייהו קטעי בשלש שעות חסר משהו**, אף על פי כן עדותן קיימת, כי אדם עלול לטעות אף בשיעור זמן כזה.

מקשה הגמרא לרבא: **תנן** התם במסכת סנהדרין: **היו בודקין אותן**, את העדים בדיני נפשות, **בשבע חקירות**:

א. באיזו שבוע באיזה שמיטה ממנין שבע השמיטות שיש ביובל, היה המעשה.

ב. **באיזו שנה** משבע שנות השמיטה.

ג. **באיזה חדש**.

ד. **בכמה** ימים **בחדש**.

ה. **באיזה יום** בשבוע.(322)

עדותם ששניהם נתכוונו לאותה שעה.

321. **התוס'** מקשים, אם כן גם כאשר אחד אומר בשלש והשני בחמש מדוע עדותן בטלה. הרי אפשר שהמעשה היה בשעה רביעית, וכל אחד טעה רק בפחות משתי שעות, שהוא עדיין בגבול הזמן שאפשר לטעות בו לפי רבי מאיר?

ותירצו, שרבא סובר שאין תולין ששני העדים טעו אלא שלכל היותר אחד מהם טעה ולא שניהם. ולכן בהכרח לומר שהמעשה היה או בתחילת שלש כדברי אחד מהם, או בסוף חמש כדברי השני, ונמצא שאחד מהם טעה כמעט בשלש שעות, שהוא יותר משיעור הזמן שאדם עלול לטעות.

עוד הקשו, מדוע לא נחקור את העדים, שמא יתברר שזה שאמר בשלש התכוון לסוף שלש, [והשני לתחילת חמש], ואין ביניהם יותר משיעור הזמן שעלולים לטעות בו?

ותירצו, שאין בודקים את העדים כדי להחמיר על הנידון ולקיים את העדות, אלא משאירים את הדבר בספק כאילו יש ביניהם הפרש גדול בזמן כדי להציל את הנידון ממיתה. **תוס'** ד"ה אלא.

322. ואף שכבר אמרו באיזה יום בחדש, שואלים אותם גם באיזה יום בשבוע. משום שכל השאלות הללו מיועדות כדי שיהא אפשר להזים אותם ולומר "עמנו הייתם באותו זמן במקום אחר", כמבואר להלן בגמרא. ושמא יש עדים שיכולים אמנם להזים אותם, אך לפי יום החדש בלבד הם לא ישימו לב שבאתו יום היו עמהם במקום אחר, רק לפי היום בשבוע. רש"י סנהדרין [מ א] ד"ה באיזה.

המהרש"ל בסנהדרין [מ א] מבאר שאף אם ישימו העדים הזוממים לבם גם ליום החדש, צריך לשאול את העדים גם ליום השבוע. כי על יום החדש בלבד אי אפשר להזימם, שהרי אם יאמרו להם עמנו הייתם בשלשה בחדש, יוכלו לטעון שהמעשה אכן היה יום קודם או אחריו, אלא שהם טעו בעיבור החדש ולכן סברו שאותו יום הוא שלשה לחדש.

ו. **באיזו שעה.**(323)

ז. **באיזה מקום** היה המעשה.(324)

ותנן שם, בהמשך המשנה, שבנוסף על שבע החקירות הללו, היו שואלים אותם שאלות נוספות, והן נקראות "בדיקות". כגון, האם הכרתם את ההרוג, שמא היה גוי. ובאיזה בגדים היה לבוש. ובמה הרגו. והאם התרתם ברוצח. וכל בית דין המרבה בבדיקות הרי זה משובח.

וממשיכה המשנה: **מה בין חקירות לבדיקות,** מה ההבדל ביניהם לדינא?

חקירות, אם **אמר אחד מהן: איני יודע** לענות על אחת מהשאלות, **עדותן בטילה.** ואילו **בבדיקות, אפילו שניהם אומרים: אין אנו יודעין** להשיב על השאלות, **עדותן קיימת.**

אלא אם כן הם מכחישים זה את זה, שאז עדותן בטילה.

והוינן בה: מאי שנא חקירות, ומאי שנא בדיקות מדוע בזה פוסל "איני יודע", ובזה

והקשה **המהרש"א** שם עליו שאם כן מדוע נחשבת חקירה זו של בכמה בחדש משבע החקירות, כיון שאי אפשר לבא על ידה לידי הזמה, שתמיד יוכלו לטעון שטעו בעיבור החדש? וראה שם מה שתירץ ושעל פי זה נסתרים דבריו של המהרש"ל.

הצל"ח מתרץ קושיית **המהרש"א**, שהרי גם בכל החקירות יחד אי אפשר לבא לידי הזמה אם חסר החקירה של באיזה מקום, שאיך יוכלו לומר עמנו הייתם במקום אחר אם לא חקרו אותם באיזה מקום היה המעשה. ולמה הם נחשבים מהחקירות? אלא ודאי, כיון שגם על ידי החקירה של איזה מקום לבד אי אפשר לבא לידי הזמה בלי החקירות של הזמן, לכן נחשבים כולם מהחקירות, שכל אחד צריך לשני. וגם כאן על ידי החקירה של היום בשבוע בלבד עדיין אי אפשר להזימם, כי ישנם עוד שלשה ימי שבוע דומים במשך החדש, ורק על ידי החקירה של בכמה בחדש אנו יודעים לאיזה שבוע הוא התכוין. וכן החקירה של כמה בחדש אינה מועילה בלי החקירה של באיזה יום בשבוע, הלכך נחשבים שניהם מהחקירות.

התוספות הקשו, למה צריך לשאול אותם באיזה יום בשבוע היה, הרי כיון שהם כבר כיוונו שניהם לאותו יום בחדש, גם אם לא יכוונו עתה לאותו יום בשבוע, לא תיבטל העדות משום כך, כי זה נחשב כאילו הם חוזרים בהם מדבריהם הראשונים, והדין הוא שאין עדים "חוזרים ומגידים", דהיינו שאינם יכולים לחזור בהם מעדותם לאחר כדי דיבור מהעדות?

ותירצו, כיון שהצורך ב"שבע חקירות" נלמד מהפסוקים, הרי זו גזירת הכתוב שבנוגע לחקירות הללו אין אומרים את הכלל של "חוזר ומגיד", אלא צריך שבכל אותן השאלות לא יכחישו העדים זה את זה ולא את עצמן אפילו ממה שכבר אמרו לפני כן.

עוד תירצו, שיש נפקא מינה ממה ששואלים אותם באיזה יום בשבוע, לגבי אם היה הבדל ביניהם של יום אחד, בחקירה של היום בחדש. שעל ידי זה שהם מכוונים עתה לאותו יום בשבוע אנו תולין שאז טעה אחד מהם בעיבור החדש, וכמו שביארו לעיל [יא ב] בד"ה זה. **תוס'** ד"ה באיזה.

323. כי שמא יש עדים שיכולים להזים אותם רק לאותה שעה ולא לכל היום. **רש"י** שם.

324. שהרי בלי זה אי אפשר להזים אותם. **רש"י**

אינו פוסל?

ואמרינן: "**חקירות**" — **אמר אחד מהן איני יודע עדותן בטילה**, משום **דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה!**

שהרי כל הזמת העדים היא על ידי שבאים עדים אחרים ואומרים שבאותו יום ובאתה שעה שאתם אומרים שראיתם את העדות הזאת במקום פלוני, הייתם עמנו במקום אחר. וכאשר אחד מהעדים משיב על אחת מהחקירות שאינו יודע, שוב לא ניתן להזימו. ואפילו יאמר רק על חקירת השעה שהוא אינו יודע, לא יהיה ניתן להזימו ולומר לו: עמנו היית באותה שעה.

ואם תאמר: הרי אפשר להזימו על ידי היום, כגון, שיבאו עדים אחרים ויאמרו: עמנו היית כל אותו היום? מכל מקום, כיון שלמדנו מהמקראות שצריך לחקור את העדים בשבע חקירות, צריך שבכל אחת מהן תוכל להתקיים תורת הזמה, ואם אינם יודעים את השעה, נמצא שחסרה תורת הזמה בחקירת השעה.

וכל עדות שאי אתה יכול להזימה, אינה עדות. משום שנאמר בתורה "ודרשו השופטים היטב, והנה עד שקר העד, שקר ענה באחיו. ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו". ומשמע שרק עדות שאפשר לקיים בה תורת הזמה הוי עדות.(325)

אבל **בבדיקות**, אף אם יאמרו שניהם שאינם יודעים, עדיין זו **עדות שאתה יכול להזימה, היא.** שהרי אין ההזמה תלויה כלל בבדיקות, כי לא יתכן לומר "עמנו הייתם" ביחס, למשל, לסוג הבגדים שלבש ההרוג.

ומסיקה הגמרא את הקושיא לרבא: **ואי אמרת טעי איניש כולי האי,** שתי שעות לדברי רבי מאיר, ואפילו שלש שעות לדברי רבי יהודה, אם כן, **חקירות ד"איזו שעה" נמי** אין בה כדי להביא לידי הזמה על ידה. שהרי אפילו אם יאמרו העדים את השעה שאירע בה המעשה, עדיין **עדות שאי אתה יכול להזימה היא** [על פי השעה בלבד]. שאם יבאו עדים ויאמרו: עמנו הייתם באותה שעה, כי אז **דאמרי** העדים הראשונים: אכן היינו עמכם באותה שעה, אך **מטעי קטעינן,** והמעשה היה בשעה אחת יותר מאוחר או יותר מוקדם ממה שאמרנו תחילה?

ומשנינן: **דיהבינן להו כולי טעותייהו.** שאכן נותנים לעדים את כל הזמן שניתן לטעות בו, ואין להזימם אלא אם כן יאמרו להם: עמנו הייתם כל אותה שעה וטעותה. דהיינו, אף בזמן הסמוך לו מלפניו ומלאחריו, עד השיעור שאפשר לתלותו בטעות, הייתם עמנו.

שם.

325. הביאור בזה, משום שאין כח עדות אלא אם הוא באופן הכתוב, אבל באופן אחר מהכתוב לא מצינו שתועיל עדותן, ואין אנו יכולים לחדש דין עדות מעצמנו. וכן מצינו במכירת אמה העבריה שאם אינה ראויה ליעוד אין המכירה חלה, כיון שבכתוב נאמר דין יעוד, לא מצינו מכירה אחרת שלא באופן הכתוב.

אך צריך עיון, שהרי נחלקו תנאים בסנהדרין [מה ב] אם בעינן "קרא כדכתיב" או לא. ומדוע כאן לכולי עלמא צריך שיהא קרא כדכתיב?

ובאופן זה מועילה חקירת השעה, כי אם לא היו אומרים כלל את השעה, לא היה ניתן להזימם, עד שיאמרו להם: עמנו הייתם כל אותו היום.

ומפרשינן: **לרבי מאיר,** דאמר אדם טועה בשתי שעות, **יהבינן להו** לאותם עדים, שאחד מהם אמר "בשתים" ואחד אמר "בשלש", **מתחילת שעה ראשונה** מהיום, **עד סוף חמש** שעות. כלומר, לשניהם יחד נותנים את כל הזמן הזה:

לעד שאומר "בשתים", נותנים מהשעה הראשונה עד סוף השעה הרביעית. שאם יאמרו לו: עמנו הייתה בשעה שניה, יוכל לומר טעיתי בשעה לאחור, והמעשה היה בשעה הראשונה. [ותיכף תבאר הגמרא, מדוע אינו יכול לטעון שטעה בשעתיים לאחור]. ואף אם יאמרו לו שגם בשעה הראשונה היית עמנו, יוכל לטעון שטעה בשעתיים קדימה, והמעשה היה בשעה שלישית או רביעית. [ומה שאמר "בשתים", נתכוין לסוף שתים]. ורק כשיאמרו לו: עמנו היית כל ארבע שעות הראשונות, הרי הוא מוזם.(326)

ולעד שאומר "בשלש" נותנים גם את השעה החמישית.

דהיינו, שעד שלא יזימו אותו על כל החמש שעות, יוכל לטעון — או שהמעשה היה בתחילת שעה ראשונה, והוא התכוין לתחילת שלש. או שהמעשה היה בסוף חמש, והוא התכוין לסוף שלש.(327)

ובדין הוא, דניתיב להו, שניתן לו לאותו עד שאומר "בשתים", **מעיקרא טפי,** שעה נוספת לאחור, דהיינו, שלא יוזם עד שיאמרו לו: עמנו היית אף בשעה אחרונה של הלילה. שאם לא כן, יוכל לטעון שהמעשה היה באותה שעה, והוא טעה בשעתיים.

אלא, לא אמרינן כן, כי **בין יממא לליליא לא טעו אינשי.** ואילו היה המעשה בסוף הלילה, לא היה טועה לומר שהוא היה בשעה שניה מהיום.

ולרבי יהודה, דאמר אדם טועה בשלש שעות, **יהבינן להו** לאותם עדים שאחד מהם אמר "בשלש" והשני "בחמש" [שרבי יהודה מכשיר אף באופן כזה], את כל משך הזמן **מתחילת שעה ראשונה ועד סוף** שעה **ששית** [כלומר לשניהם יחד].

לזה שאמר "בשלש", נותנים את השעה הראשונה והשניה, **ובדין דניתיב להו**

קובץ שיעורים.

326. "נותנים לו" פירושו, שאם יוכל למצוא אפילו רגע אחד מתוך אותו זמן, שעליו אי אפשר לומר לו "עמנו היית", הוא אינו מוזם.

327. הקשו **התוספות:** גם אם יזימו אותם על כל החמש שעות, עדיין אין כאן הזמה. כי שמא טועים העדים המזימים וסוברים על השעה הרביעית שהיא כבר חמישית. ובאמת בשעה החמישית כבר לא היו עמם, ואז היה המעשה. נמצא שאותו שאמר בשלש לא הוזם. [ואף שהעדות בטלה משום שהעד שאמר בשתים ודאי משקר, כי הוא אינו יכול לטעות משתים עד חמש. אך דין עדים זוממים אין להם, כיון שהוזם רק אחד מהם, ואין העדים נעשים

מעיקרא טפי, היינו צריכים לתת לו עוד שעה, והיא השעה האחרונה של הלילה. שהרי לפי רבי יהודה אדם עלול לטעות אפילו בשלש שעות.

יב-ב **אלא שבין יממא לליליא לא טעו אינשי.** וגם נותנים לו את השעה הרביעית והחמישית והששית [שהוא יכול לטעון שנתכוין לסוף שלש].

וזה שאמר "בחמש", נותנים לו את השעה השניה והשלישית והרביעית [שמא התכוין לתחילת חמש], וגם את השעה הששית.

ובדין הוא דניתיב ליה **לקמיה טפי,** היינו צריכים לתת לו עוד שעתיים קדימה, **אלא** שרבי יהודה עצמו אמר בברייתא שאין לטעות בין השעה החמישית לשביעית, לפי **שבחמש, חמה** עומדת **במזרח** הרקיע, **ואילו בשבע, חמה** עומדת **במערב** הרקיע.(328)

[וכל האמור לעיל בשיעור הזמן שנותנים לעדים, הוא רק כדי להציל אותם מעונש של "כאשר זמם". אך בנוגע לכשרות העדות עצמה, די בפחות מכך כדי שתיבטל העדות. שאם למשל העד שאמר "בשלש" הוזם על שלישית ורביעית וחמישית, מיד בטלה העדות. שאם יטען שהוא טעה לאחור, והמעשה היה קודם השעה השלישית,(329) לא נוכל לצרף את עדותו לעד השני שאמר "בחמש", משום שיש ביניהם הפרש של יותר משלש שעות,(330) שאפילו לרבי יהודה אין אדם טועה עד כדי כך. רש"י].

ודנה הגמרא עתה, כיצד ליישב את משנתנו לפי הדיעות שנאמרו לעיל בשיעור הזמן שאדם עלול לטעות.

תנן: רבי מאיר אומר: אוכלין כל חמש ושורפין בתחילת שש.

רבי יהודה אומר: אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחילת שש.

ומקשינן: **לאביי אליבא דרבי מאיר, דאמר אין אדם טועה ולא כלום, ניכול כולה שית!**

זוממים עד שיזומו שניהם]?

ותירצו על פי דבריהם לעיל בד"ה אלא, שאין תולין כלל ששני העדים טעו. ולכן גם כאן אין תולין ששני העדים המזימים טעו בנוגע לזמן שהם אומרים "עמנו הייתם". **תוס'** ד"ה לרבי.

328. **בתוס' רבינו פרץ,** מבאר למה לא דיברה הגמרא על אופן רגיל ששני העדים מכוונים לאותה שעה, ולמה צריך להביא כאן את מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה? אלא שהגמרא מלכתחילה לא הקשתה על אופן ששניהם מכוונים לאותה שעה שאז ודאי אין תולין שהם טועים. רק על האופן של המחלוקת של רבי מאיר ורבי יהודה שכל אחד מהעדים אמר שעה אחרת, על זה היה קשה לגמרא שנתלה בטעות העדים.

ועל דרך זה הוא מתרץ גם כן את קושיית **התוספות** בהערה הקודמת, כיון שהעדים המזימים כיוונו לאותה שעה אין לתלות בהם שטעו.

329. שאינו יכול לטעון שהיה בשעה ששית, כי לגבי קיום העדות אנו אומרים "אילו דייקינן" ושמא התכוין לתחילת שש, ויש כאן יותר משלש שעות חסר משהו, עד לתחילת שש.

330. שכאמור, לגבי קיום העדות צריך לחשוש שמא התכוין לתחילת חמש.